

Prof. Dr.

Ethem Cebecioğlu'na Armağan

Editörler:

Prof. Dr. Mustafa AŞKAR

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILDIZ

ilâhiyât

ilāhiyāt 1089

© MAKGRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.

Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu'na Armağan

Editörler:
Mustafa AŞKAR
Mehmet YILDIZ

ISBN 978-625-6587-06-9

1. Baskı: Ekim 2023

Sertifika No: 44396

Kapak / Sayfa Düzeni / Mizanpaj
Oğuz Çetin

Baskı: Vadi Grafik - Sertifika No: 47479

ilāhiyāt

Fora İş Merkezi, 1354. Cadde No: 138/5, 06378
Ostim/Ankara

Tel: (0312) 439 01 69
www.ilahiyatyayin.com
editor@ilahiyatyayin.com
satis@ilahiyatyayin.com

Amasyalı Halvetî Mihrî Hâtun'da Hz. Peygamber Sevgisi

The Prophet (Pbuh) Love of Khalvetî Mihri Hatun From Amasya

Prof. Dr.
Ömer YILMAZ

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

omryilmaz64@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2938-1009>

Öz

Mihrî Hâtun XV. asırda (1460-1506?) Amasya'da doğup büyümüş ve burada vefat etmiştir. Kendisi sûfî geleneğe mensup etkin bir Halvetî tarikat şeyhi Pir Şuçâeddin İlyas'ın torunudur. Divan edebiyatında döneminin etkin hanım şairleri arasında yer alır. Amasya'da önce vali iken daha sonra Osmanlı Devleti'nin padişahlığını yapan II. Beyazîd ve ondan sonra idareye gelen oğlu Şehzâde Ahmet ile iyi ilişkiler kurmuştur. Onların beğenisini kazanmış, dolayısıyla sarayla içli-dışlı bir yaşam sürmüştür. Her ne kadar aktif bir tekke hayatı olmasa da Divanındaki şiirlerine bakıldığında onun iyi bir tasavvuf terbiyesi aldığı, etrafında iffet ve edebîyle tanındığı bilinmektedir. Keza şairin baba ve dedesinin mensup olduğu Halvetiyye'nin temel prensipleri arasında bulunan nefisle mücadeleyle önemsendiği görülmektedir. Onun tasavvûfî görüşlerinin detaylı araştırılması ayrı bir çalışmanın konusudur. Bu makalede Mihrî Hâtun'un Hz. Peygamber tasavvuru ve ona olan sevgisine değinilecektir. Çünkü o, 461 beyitlik mesnevi nazım şekliyle kaleme aldığı manzum Tazarrû'-nâme'sinde, 35 beyitle "Na't-ı Resûl" ve 15 beyitten ibaret "Kaside-i Der Na't-ı Aleyhisselam" başlığı altında Hz. Peygamber'i tasavvur etmiş ve ondan kendisi için şefaât talebinde bulunmuştur. Bahse konu şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla onun Peygamber tasavvuru daha ziyade Ekberî geleneğin sahip çıktığı "Nûr-i Muhammedî" düşüncesi etrafında örgülenmiştir. Konunun daha rahat anlaşılması için önce şair kısaca tanıtılacak, daha sonra şiir ile tasavvuf arasındaki ilişkiye değinilecektir. Yine Hz. Peygamber'e bakış açısını şekillendiren "Nûr-i Muhammedî" düşüncesi ve mensup olduğu Halvetiyye tarikatının temel prensiplerine yer verilecektir. Divanında mevcut Tazarrû'-nâme'deki iki şiirinden hareketle Hz. Peygamber tasavvuru ve ona olan sevgisine bakılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Mihrî Hatun, Halvetilik, Nûr-i Muhammedî, Amasya.

Abstract

Mihri Hatun (1460-1506?) was born, raised up and passed away in Amasya in XV. century. She is grandchild of Pir Shucaeddin İlyas who is a member of sufi tradition and an active Khalwati tariqat shaykh. She was among one of the unique and active poetesses of Classical Ottoman (Diwan) poetry in her time. She had good affairs with governor of the city called Amasya that she was living in, she made good relations with Ottoman king Bayazid the second and with shahzadah Ahmet who was son of Bayazid the second as well. Mihri Hatun gained the gratitude of them, therefore she had a life with close relations with the palace. Although she did not have an active life in darwish lodge (takkah), once her diwan poems are considered it is obvious that she carried good manners of Sufism, and she was also known with her chastity and decency in her society. In this manner it is also observable that the poetess gives importance to the fight with the "self" (nafs) that is one of the fundamental principles of Khalwatiyya that her father and grandfather are members of. The detailed investigation of her thoughts on Sufism is the subject of a separate study. In this study, we would like to touch upon Mihri Hatun's prophet conception and her prophet love because she describes the prophet and invokes for his intercession for herself in her two masnawi work; one is a 35 couplet of Tazarrû'-name under the title of "Na't-ı Rasul" in her 461 couplet masnawi, another is a work of 15 couplet under the title of "Kasida-i Der Na't-ı Alayhissalam". As far as we understand from poems mentioned above, her Prophet notion enhanced around the idea of "Nur-i Mohammedi" that is embraced by Akbari tradition. For a better understanding of this work, first the poetess will be briefly introduced, then the relation between poetry and Sufism will be the subject of mention. Again, the theory of "Nur-i Mohammedi" that shapes the view to look at the Prophet and fundamental principles of Khalwatiyye tariqah will be explained. Based on two poems in Tazarrû'-nâme, which are in her diwan, her perception of the Prophet and her love for him will be examined.

Keywords: Sufism, Mihri Hatun, Halwatija, Nur-i Mohammedi, Amasya

Atıf / Cite as

Ömer Yılmaz, "Amasyalı Halvetî Mihrî Hâtun'da Hz. Peygamber Sevgisi", *Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu'na Armağan* (Ankara: İlahiyat, 2023), 229-244.

Giriş

Mihri Hâtun XV. asırda (1460-1506?) Amasya'da doğup büyümüş ve burada vefat etmiş sûfi gele- neğe mensup etkin bir Halvetî tarikat şeyhi Pir Şucâeddin İlyas'ın torunudur. Kendisi divan ede- biyatında döneminin etkin hanım şairleri arasında bulunmaktadır. Müellif, Amasya'da önce vali ilişkiler kurmuş, onların beğenisini kazanmış, dolayısıyla sarayla yakın dostluk tesis etmiştir. Mihri Hâtun'un her ne kadar aktif bir tarikat ve tekke hayatı yaşadığı bilinmese de divanındaki şiirlerine bakıldığında onun iyi bir tasavvuf terbiyesi aldığı, iffet ve edebiyatla temayüz ettiği görülmektedir. Şairin baba ve dedesinin mensup olduğu Halvetiyye'nin temel prensipleri arasında bulunan nefisle mücadeleyle önemseydiği, yeri geldikçe Anadolu ereni Yunus Emre (öl.720/1320) gibi günahını ve acziyetini samimiyetle itiraf etmekten geri kalmadığı anlaşılmaktadır. Bu noktada Mihri Hâtun ya- karışlarında Cenab-ı Hak'tan önce onun "zât-ı pâk" ı hürmetine, daha sonra "nebi niyâzi" ve "evliya râzı" ile Hz. Peygamber'in şefaati ve evliyanın himmetiyle günahının affını istirham etmektedir.

Bu makalenin konusu şairin tasavvûfi görüşlerinin detaylı araştırılması değildir. Buna kısaca temas edilip onun Hz. Peygamber tasavvuru ve ona olan sevgisine bakılacaktır. Çünkü şair, diva- nın tüm nüshalarında yer alan, haddi zatında müstakil bir eser de kabul edilebilecek 461 beyitlik mesnevi nazım şekliyle kaleme aldığı Tazarrû'nâmesinde bu görüşlerini dile getirmektedir. 35 beyitle "Na't-ı Resûl" ve 15 beyitten ibaret "Kasîde-i Der Na't-ı Aleyhisselam" başlığı altında Hz. Peygamber'i övmekte ve ondan kendisi için şefaet talebinde bulunmaktadır.

Bilindiği gibi genelde pek çok, özelde Anadolu sûfileri ve Türk toplumu Hz. Peygamber'i daha ziyade Ekberî geleneğin şekillendirdiği "Nûr-i Muhammedî" düşüncesi etrafında tasavvur etmek- tedir. Konunun daha rahat anlaşılması için önce şair çok kısa tanıtılacak, daha sonra şiir ile tasav- vuf arasındaki ilişkiye değinilecektir. Yine onun Hz. Peygamber'e bakış açısını şekillendiren "Nûr-i Muhammedî" düşüncesi ve mensup olduğu Halvetiyye tarikatının temel prensiplerine yer verilecektir.

I- Mihri Hâtun Kimdir?

Şairin ismi olan "Mihri" kelimesi sözlüklerde "sevgi, aşk, parlak, gün, âfritab, hurşid, güneş"¹ gibi farklı anlamlara gelmektedir. Osmanlı şiiri üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan E. J. W. Gibb, "Mihri mahlasının sevgiye mensup anlamına geldiğini" söyler². Aşık Çelebi'ye göre şairin adı ve mahlası Mihri, Evliya Çelebi'ye göre Mihrümâh, Bursalı Mehmed Tahir'e göre Fahrünnisa³ ya da Mihrünnisa'dır. Buradan hareketle onun bir "aşk" şairi olduğu düşünüldüğünde adeta ismin mü- semmaya uygun düştüğünü, güzellik ve iffetiyle isminin münasip olduğunu söylemek mümkündür.

Mihri Hâtun'un doğduğu ve öldüğü yıl hakkında kaynaklarda tam bir ittifak yoktur. Ancak o, XV. Asırda Amasya'da yaşamış, büyümüş ve kırk beş yaşlarında genç denilebilecek çağda Amasya'da vefat etmiştir. Bununla beraber bazı verilerden hareketle şairin 865/1460⁴ ila 1465 yılları arasında doğduğu varsayılır. Ölüm tarihiyle ilgili *İslam Ansiklopedisi* dahil, birçok çalışmada bu tarih 1506 olarak gösterilmekle birlikte Erünsal'ın ifadesine göre *Înâmat Defteri*'nde Mihri'nin 2 Cemaziyelevvel 914 (29 Ağustos 1508) tarihinde *Divanı*nı II. Bayezid'e gönderdiği ve üç bin akçe ihsan aldığı kaydı

¹Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî* (İstanbul: Darsaadet, 1317), 1436; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Ankara: Aydın Kitapevi, 2009), 646; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015), 316.

²E. J. W. Gibb, *Osmanlı Şiirinin Sultanları*, çev. A. Çavuşoğlu (Ankara: Laçın Yayınları, 2011), 104.

³İskender Pala Fahrünnisa, mahlası (Mihri) der. (bk. *Aşına Güzeller*, (İstanbul: Kapı Yayınları 2010), 37).

⁴Abdülkadir Karahan, "Mihri Hâtun", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: y.y., 1940-88), 8/305-306. (Erişim 11 Ocak 2023).

mevcuttur. Yine 27 Zilhicce 917 (16 Mart 1512) yılında Sultan Bayezid'e kaside gönderdiğine dair kayıt dikkate alındığında bu tarihten sonra öldüğü varsayılmaktadır.⁵ Şairin genç denilebilecek bir yaşta öldüğünü ima eden Evliya Çelebi, "Kendisi de fikirleri gibi taze ve henüz açılmamış gonca iken cennet bağına göçmüş, temiz soyu Pir İlyas mezarlığına gömülmüştür" der.⁶

Kaynaklarda müellifin ailesi hakkında bazı bilgiler yer almaktadır. Buna göre; tezkire müellifleri babasının "Belâyî" mahlasıyla şiirler yazan Kadı Hasan olduğunu söylerken, onun hakkında akademik çalışmalar yapan Hakverdioğlu babasının ismini Çelebi-zâde Şeyh Hüsameddin Hüseyin Halvetî olarak betimlemektedir.⁷ Bir diğer kaynaktaki Mehmed Çelebi b. Yahya adlı "Belayî" mahlasını kullanan kadının kızı ifadesi yer almaktadır.⁸ Büyük dedesi Halvetiyye'nin önemli pirlerinden Gümüşlüoğulları sülalesinden Şücâeddin İlyas'tır (öl. 814/1411).⁹ Amasyalı tarihçi Abdizâde Hüseyin Hüsameddin şairin halvetîlik yönü hakkında dedesiyle bir ilişki kurmaktadır. Ona göre bahse konu tarikat bu yıllarda Babâî ve Mevlevî tarikatından daha fazla rağbet ve itibar görmekte ve Amasya halkı ile dönemin idarecileri Pir İlyas Halvetî hakkında çok sayıda keramet anlatmakta ve ona büyük bir saygı beslemektedir. Nitekim Amasya Valisi II. Beyazîd (öl. 918/1512) şeyhin türbesini imar etmiş ve ona derin bir muhabbet duymuştur.¹⁰

İyi bir eğitim gördüğü anlaşılan Mihri Hâtun, ailesinden Arapça ve Farsça öğrenmiş, kültürlü, zeki, şairliği yönüyle çevresinde dikkat çekmiş biridir. Şehzâde II. Bayezîd Amasya valisi iken Mihri'yi fark etmiş ve böylece Mihri saraya dolayısıyla Şehzâde etrafında teşekkül eden ilmî ve edebî muhite girmiştir. II. Bayezîd tahta çıkınca yerine oğlu Şehzâde Ahmed (ö. 920/1513-14) vali olmuş, Mihri'nin saraydaki mevkii eskiden olduğu gibi aynen devam etmiştir.

Şairin medeni durumu, iffet ve güzelliği dikkat çekmiş olmalı ki bu konularda kaynaklarda ilginç ifadeler yer almaktadır. Tezkireler, Mihri Hâtun'un güzel, hoş sohbet bir kadın olduğunu, hiç evlenmediğini ve onun iffeti konusunda hiç kimsenin şüphesi bulunmadığını kaydeder. *Künhü'l-Ahbâr* müellifi Âli Mustafa Efendi (öl. 1008/1600) şairin dünyaya iltifat etmediği düşüncesini paylaşır.¹¹ Aynı düşünce bu defa çağdaş bir akademisyen tarafından da dile getirilmiştir. Bu bağlamda Mihri'nin iffetiyle ilgili tezkire ve şiirlerde geçen bazıları müstehcen, bazıları imalı tasvirleri toplayan Mustafa Arslan, günümüz Türkçesiyle bunu "Nasıl ki kahpe dünyadan kimse murat almamış ise Mihri de almamıştır"¹² cümlesiyle betimlemektedir. Josef von Hammer –her ne kadar bizce kurulan illiyet beğenilmese de- onu iffetliliğinden hareketle eski Yunan'da hiç evlenmemiş meşhur kadın şair "Safo"¹³ ya benzetmiş, Amasya'da doğan güzel Mihri İskender'e aşkını teşhir etmiş bir Osmanlı "Safo"sunu ifadesini kullanmıştır.¹⁴ Hatta bu teşbihi beğenen bir Türk yazar aynı adla bir eser kaleme almıştır.¹⁵ Mihri Hâtun'un "Hâtemî" mahlasıyla şiirler yazan Müeyyedzâde Abdurrahman

5 İsmail E. Erünsal, *Yirmi İki Mürekkep Damlası* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2021), 108-109.

6 Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, nşr. M. Zillioğlu (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1976), 2/489.

7 Metin Hakverdioğlu, "Amasyalı Halvetî Bir Şaire: Mihri Hâtun", *Kafkasya'dan Anadolu'ya Kültür Köprülerimiz; Seyyid yahya Şirvânî Uluslararası Sempozyumu*, ed. Orhan Söylemez - Ahmet İçli (Eskişehir: Osman Gazi Üniversitesi, 2013), 221-224. Mehmet Arslan ve Hakverdioğlu, Mihri Hâtun'un Osmanlı tezkirelerindeki detaylı tasvirlerine yer vermektedir. (bk. Mustafa Arslan, *Mihri Hâtun Divanı* (Amasya: Amasya Valiliği Yayınları, 2007), 15-27; Hakverdioğlu, Giriş Kısmı, Mihri Hâtun'u Anlamak).

8 Komisyon, *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, ed. İhsan Işık (Ankara: Elvan Yayınları, 2006), 6/2503.

9 Mustafa Arslan, *Mihri Hâtun Divanı*, 29-30.

10 Abdizâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi* (İstanbul: y.y., 1927), 175.

11 Âli Mustafa Efendi, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, haz. M. İsen (Ankara: AKM Yayınları, 1994), 164.

12 Arslan, *Mihri Hâtun Divanı*, 37.

13 "Safo" kelimesi Arapça "Safi" anlamında etimolojik bağlamda saf, temiz, duru manasına da gelmektedir.

14 Josef von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi* (İstanbul: Üç dal Neşriyat, 1989), 2/395.

15 Sennur Sezer, *Türk Safosu Mihri Hâtun* (İstanbul: İnkılap Yayınları, 1996).

Çelebi¹⁶, Sinanpaşazâde İskender Çelebi¹⁷ ve bilhassa divan şairi Necati Bey'e ilgi duyduğu ve onlara duygusal yaklaştığı söylenir. 1506 veya 1512 yılından sonra¹⁸ Amasya'da vefat eden Mihrî Hâtun dedesi Pîr İlyas tekkesindeki Zevâdiye (Sevâdiye) hazîresine defnedilmiştir.

Devrin önemli divan şairleri arasında kendine yer edinen Mihrî Hâtun'un bu özelliğine geçmeden önce edebiyat-tasavvuf ilişkisi hakkında kısa malumat vermek yerinde olacaktır.

II- Edebiyat-Tasavvuf İlişkisi

Bilindiği gibi tasavvuf ve tekke edebiyatı Millî kültürümüzün zenginliklerindendir. Hatta bu durum sadece Türk edebiyatını değil, İran, Urdu ve Malay dillerini ve edebiyatını da yakından ilgilendirmiş ve beslemiştir.¹⁹ Bahse konu gerçek *A'mâk-ı Hayal* yazarı Filibeli Ahmed Hilmi (öl.1914) tarafından, "*Tasavvuf İran ve Osmanlı edebiyatının bir rûkn-ü esasîsi hükmüne girmiş olup her şair mutasavvıf görünmek mutasavvıfâne şeyler yazmak mecburiyetinde kalmıştır.*" şeklinde ifade edilmiştir.²⁰ Osmanlı şiiri hakkındaki çalışmalarıyla tanınan Oryantalist E. J. W. Gibb, "*Osmanlı şiirinin karakteri iyi incelendiğinde büyük oranda sufizm ile irtibatlı olduğu şairlerin genellikle sûfî, sûfîlerin de genellikle şair olduklarını*" söylemiştir.²¹ Yakın dönem tasavvuf araştırmacılarından Abdülbaki Gölpınarlı (öl. 2003) ise, "Divan edebiyatından tasavvufî edebiyat ayrılabilir mi?" Sorusuna verdiği yanıtta, "*Divan şairlerinin divanlarından da tasavvuf umdelerine tam uyan yahut tasavvufî esaslara temas eden şiirler toplanacak olsa mükemmel bir tasavvufî edebiyat örneği meydana gelecektir*" demiştir.²² Çağdaş edebiyatçıların çok büyük bir kısmı da divan şiirinin kaynaklarından birinin tasavvuf olduğunda hemfikirler.²³ Bir tasavvuf akademisyeni olan Mahmud Erol Kılıç'ın dediği gibi "*Osmanlıda tarikat denilen yapıya bağlı olmayan kimse hemen hemen yok gibidir. Şairler büyük ölçüde zaten bu gibi dergâhlarda yetiştikleri için kendilerinde hâsıl olan halin tesiriyle şiir yazmışlardır.*"²⁴

Mihrî Hâtun da bu tanımlara uyan ender şairlerden biridir. Nitekim onu "Ma'nâ Yetimlerinin Mâderi" (Mana Yetimlerinin Anası) olarak tanıtan Latifî (öl. XVI. Yüzyıl) tezkiresinde, "*işve-i eş'ârı zenâne ve şive-i güftârı müennesânedür*" diyerek şiirdeki hanımlık yönüne dikkat çekmektedir.²⁵

Arapça ve Farsça şiir söylemenin ve eser yazmanın revaçta bulunduğu bir dönemde, Ahmet Yesevî ile başlayan Yunus Emre ile devam eden geleneğin kendi halkının kullandığı Türkçeyi tercih etmeleri ve mesajlarını bu dille vermeleri ise Türk edebiyatı adına övgüye layık bir durumdur. Her iki mutasavvıf başta olmak üzere²⁶ çok sayıda sûfîmeşrep şairin manzûmeleri kendi bölgelerinde bestelenmiş, tekkelerde ilâhîler şeklinde okunmuş ve halen okunmaya devam etmektedir. Bu bağlamda sûfîler Anadolu insanının "Nûr-i Muhammedî" düşüncesi eşliğinde Hz. Peygamber ve Ehl-i Beyte duydukları sevgiyi mensûr ve manzûm şekillerde dile getirmişler, naat, ilâhî, kasîde, mevlid, regâibiyye, mirâciyye, mersiyye gibi pek çok divân edebiyatı metinleri kaleme almışlardır. Bu

16 İsmail E. Erünsal, "Mihrî Hâtun", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Ankara: y.y., 2020), 30/37. (Erişim 15 Ocak 2023).

17 Latifî, *Tezkiretü's Şuarâ ve Tebsiratü'n Nuzamâ*, haz. Rıdvan Canım (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000), 511; Mehmet Zihni Efendi, *Meşâhirü'n- Nisâ*, sad. Bedreddin Çetiner (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1982), 2/241.

18 Erünsal, "Mihrî Hâtun", 30/37.

19 A. J. Arberry, *Tasavvuf Müslüman Mistiklere Toplu Bakış* (İstanbul: Gelenek Yayınları, 2004), 103.

20 Filibeli Ahmed Hilmi, *Tarih-i İslam* (Kostantiniyye: Hikmet Matbaası, 1327), 2/487.

21 E. J. Wikinson Gibb, *Osmanlı Şiiri Tarihine Giriş*, çev. Cüneyt Köksal (İstanbul: Köksal Yayıncılık, 1999), 25-26.

22 Abdülbaki Gölpınarlı, *100 Soruda Tasavvuf* (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1985), 161.

23 Kaplan Üstüner, *Tasavvuf ve Klasik Şiirimiz* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2014), 21.

24 Mahmud Erol Kılıç, *Sufî ve Şiir Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2007), 85.

25 Latifî, *Tezkiretü's Şuarâ ve Tebsiratü'n Nuzamâ*, 510-512.

26 Nihat Sami Banarlı, *Tarih ve Tasavvuf Sohbetleri* (İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2008), 335.

bapta Ahmet Yesevî (öl.562/ 1167), Mevlânâ (öl. 672/1273), Yunus Emre (öl.720/1320), Nesîmî (öl.820/1417?), Pir Sultan Abdâl (öl. 957/1550), Sinan Ümmî (öl. 1067/1658), Sunullah Gaybî (öl.1087/1676), Niyâzî-i Mısrî (öl. 1105/1694), Şeyh Gâlib (öl.1214/1799) başta olmak üzere çok sayıda Anadolu sûfisi edebiyatımızın gelişmesinde önemli katkıları bulunan şahsiyetlerdir. Bunlar arasında kimi derviş meşrep kadınların divan ve tekke edebiyatı ile de çok yakından ilgilendikleri bilinmektedir.²⁷

Divan şairi Mihri Hâtun'un edebî şahsiyeti ve şiirlerinin önemine gelince; doğrusu bu konuda net bir yargıda bulunmak mümkün değildir. Osmanlı edebiyat ve tezkire yazarlarının çoğu onu gayet başarılı bir divan şairi olarak görürken, bazıları ikinci derece divan şairleri arasında saymaktadır. Özellikle XV. asrın önemli ve etkin şairi Necatî'nin adı geçtiğinde Mihri Hâtun'un ona nazire yaptığı, onun etkisinde kaldığı, dolayısıyla ikinci derece şair olduğundan bahsedilmektedir.²⁸ Bu iddiayı yapanlardan biri M. Fuat Köprülü'dür (öl.1966). Köprülü, Mihri'de Necatî'nin etkisinin pek bariz olduğundan söz etmektedir.²⁹ Onun hakkında bilgi verenlerin hemen hemen tamamı, özellikle Âşık Çelebi (öl. 980/1572), "Eş'arı hüsnî gibi meşhûre imiş" sözüyle şairliğinin öneminden söz etmektedir.³⁰ Bu konuda şairlik yönünü hafife alan tek kişi Muallim Naci'dir (öl. 1893). Muallim Naci "Şiiri şöhretine uygun değil" tespitiinde bulunmaktadır.³¹ A. Nihat Tarlan (öl.1978) ise tevhitleri "şeriat" ve "tasavvuf" şeklinde iki kategoriye ayırarak, Mihri Hâtun'u Allah'ın sıfatlarını yorumlamada tasavvuf değil şeriat tasnifinde göstermektedir.³²

Mihri Hâtun'un şiir dili gayet sade, üslubu ise kuvvetlidir. Bir başka deyişle şiirlerinin dili, dönemindeki diğer şairlerin diline göre oldukça yalındır. Aruz ölçüsünü kullanırken imale ve zihafa çokça yaslanmış, sanatlı bir söyleyiş yerine içinden geldiği gibi zorlamaya sapmaksızın şiirler söylemiştir. Onun, kadın duyarlılığının o dönemdeki içli söyleyişine emsal teşkil eden nadire bir şahsiyet olduğu söylenir. Yukarıda ifade edildiği gibi divan şiirinin kurucu şahsiyetlerinin başında gelen Necatî'den (öl. 914/1509) etkilenmiş ve güncel sorunlara temas eden şiirler kaleme almıştır. Hatta Uzunçarşılı'nın ifadesine göre Necatî'nin ünlü "döne döne" redifli gazeline muvaffakiyetli bir nazire yapmıştır.³³ Yine Mihri Âfitâbî (öl. 900/1494'ten önce), Güvâhî (öl. 926/1519) ve Münirî (öl. 928/1521), Makâmî ve Zeynep Hatun gibi o dönemin edebî muhitlerinde şöhret bulmuş şairleriyle de iletişim halinde bulunmuş ve onlarla arkadaşlık etmiş, birçok şakalaşmalar yapmıştır. Bununla birlikte isimleri belli olmayan pek çok İstanbul³⁴ sanat çevreleriyle de dostluk tesis etmiştir.³⁵ Sehî Bey (öl. 955/1548), şair için "Gazelleri gönül ehli yanında mezkurdur." ifadesine yer vermektedir.³⁶ Mihri Hâtun'un gazel, kaside ve kıtalardan oluşan bir divanı³⁷ ve tazarru-nâme adlı hacimli bir eseri bulunmaktadır.³⁸

27 Süleyman Uludağ, *Sufî Gözüyle Kadın* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2009), 161-168.

28 İbrahim Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi* (Ankara: TTK Yayınları, 1977), 2/592; Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2015), 122.

29 M. Fuat Köprülü, *Divan Edebiyatı Antolojisi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2006), 75.

30 Arslan, *Mihri Hâtun Divanı*, 33.

31 Muallim Naci, *Osmanlı Şairleri* (Ankara, Akçağ Yayınları, 2000), 294.

32 Komisyon, *Eski Türk Edebiyatına Giriş* (Ankara, Akçağ Yayınları, 2015), 284.

33 İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi* (Ankara: TTK Yayınları, ts.), 2/592.

34 Hatta bu sebeple Mehmed Zihni Efendi onu Amasyalı değil İstanbul'un edip hanımlarından biri olarak görmektedir. Bu bir zihni yanılğı olsa gerektir. (bk. Hacı M. Zhni Efendi, *Meşâhiri'n- Nisa*, 2/241).

35 Komisyon, *Resimli ve Metin Örnekli*, 2503.

36 Sehî Bey, *Tezkire Heşt-Behişt*, haz. M. İsen (Ankara: Akçağ Yayınları, 1998), 218.

37 Bizim de müracaat ettiğimiz adı geçen divan Mehmet Arslan tarafından edisyon kritikte Türkçe yayımlanmıştır.

38 Türkiye'de yazma nüshaları İÜ Ktp. No: T. 1994/2; Ali Emiri No: 414; Ayasofya No: 3974 üç yerde bulunan divan Moskova SSCB Bilim Akademisi Asya Halkları Enstitüsü tarafından 1967 yılında bastırılmıştır. Divanın başında iki tevhit, 460 beyitlik

Bu arada sosyal ve edebî hayatta erkek egemen bir yapının farkında olan şair, kadınlığını bir nâ-kısa olarak görmemiş, tabir yerindeyse erkek meslektaşlarıyla göze göz, dişe diş bir mücadelenin içinde olmuştur. Nitekim bu bapta Tazarru'nâme 452 ve 453. beyitte;

"Bir müennes yeg ki zihni pâk ola

Bin müzekkerden ki bî-idrâk ola" sözüyle idraksız bin erkekten zihni duru olan bir kadının daha üstün olduğunu ifade etmiştir. Âşık Çelebi de Mihrî Hâtun'un bu yaklaşımında Arapça şu beyti kendisine şiar edindiğinden bahsetmiştir:

"Vele't- te'nîsü li'smî's-şemsi aybun

Vele't-tezkîru fahrûn li'l-hilâli", yani müenneslik güneş için ayıp, aynı şekilde müzekkerlik de ay için övünülecek bir hal değildir. Doğrusu Mihrî Hâtun'un kadın-erkek eşitliği noktasında benimsediği böyle bir anlayış tarzı tasavvuf kültürüne çok yabancı değildir. Nitekim İranlı etkin bir Nakşbendi şairi olan Abdurrahman Câmî (öl. 898/1492) *"Erkeklerin kadınlara üstünlüğü olsaydı, şemse (güneş) müennes/dişil, kamere (ay) müzekker/eril demek ayıp olurdu. Müzekkerlik de erkekler de bir üstünlük değildir."*³⁹ ifadesiyle buna dikkat çekmiştir.

Sonuç itibarıyla, Osmanlılarda divan sahibi yaklaşık bin şairin yer aldığı erkek egemen edebiyat dünyasında sayıları kırkır⁴⁰ veya elliye geçmeyecek kadar oldukça az kişi arasına girmeyi başaran Mihrî Hâtun'un edebiyatta önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Kanaatimizce onun bu önemi Yunus gibi şiirini sanat kaygısından uzak söylemesi, samimi bir dil ve gayet sade bir aşk şairi olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim hiçbir Osmanlı kadın şairinin sevdiğine aşkını onun kadar açıkça ifade edemediği, onun kadar samimi olamadığı, ondaki sade dil ve samimiliğin eski edebiyatımızda pek az şaire nasip olduğu ifade edilmektedir.⁴¹ Bu da onun içtenliğine işaret eden bir durum olsa gerektir. Divan edebiyatı müelliflerinin zengin birikime sahip olmalarında tasavvufi neşvenin etkin olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.

III- Halvetîlik ve Mihrî Hâtun'da Tasavvuf Neşvesi

Halvetiyye tarikatı Gilân'a bağlı Lâhicân kasabasında doğan Ömer b. Ekmeleddin el-Halvetî (öl. 800/1397) tarafından kurulmuş bir tasavvuf okuludur.⁴² Şeyhin soyu Şirvan şeyhlerine dayanır. Ömer Halvetî tasavvufî terbiyede halvete çok önem vermesinden dolayı bu adla anılmıştır. Yine nefis terbiyesinde muhasebeye dikkat çeken Halvetî, sâlikin *"mûtû kable en temûtû"* (ölmeden önce ölme) sırrına vakıf olmasını, kendinden fânî olmadan Hakk'a vâsıl olamayacağına inanmıştır. Şeyh kendisine mensup mübtedî mürîdi inziva, halvet, çile denilen bir metotla tek başına kalarak Allah'ı daha fazla zikretmesini, yaratıklar üzerinde daha fazla düşünmesini sağlamıştır. Böylece mürîd prensip olarak tasavvufun arzuladığı *"killet-i kelâm, killet-i menâm ve killet-i taam"* ile daha yakından yüzleşecektir.

mesnevi tarzında bir tazarrunâme bölümü yer alır. Yine bu divan içinde II. Bayezid'e bir, Şehzade Ahmed'e hitaben on bir kaside de yer almaktadır. Keza divanda münacaat, naat, mev'ize, 250 gazel, sekiz murabba, müstezat, muhammes, yedi müfred edebî türleri bulunmaktadır.

39 Abdurrahman Cami, *Nefehâtü'l-Üns*, haz. Süleyman Uludağ - Mustafa Kara (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1995), 692.

40 Serkan Alkan İspirli, *Kadın Divan Şairleri ve Geleneğin Uzantısı* (Ankara: Salkımsöğüt Yayınları, 2007), 7-8.

41 Karahan, "Mihrî Hâtun", 308.

42 Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (Ankara: Rehber Yayıncılık, 1997), 323.

Halvetiliğin burada bahse konu temel prensipleri dikkate alındığında Mîhrî Hatun'un nefis terbiyesi yönünde riyazetin önemine inandığını⁴³, açlık ve kanaat ile onu terbiye etmenin gereğini vurguladığı görülmektedir:

“Nefsünü ten hanesinde çek kanaat küncine
Kim seni esrâr-ı gayba irgüre bu açlık”⁴⁴

Halvetilikte seyrü sülûk yedi isimle yapılır. Bunlar; *Lâ ilâhe illallâh*, *Allâh*, *Hû*, *Hak*, *Hay*, *Kayyum* ve *Kahhar*'dır. Yine bu tarîkatta nefsin kötülük ve günahlardan arındırılması esastır. Çünkü müşahede mertebesine ulaşmak için nefisle mücadele etmek şarttır. Halvetiyye'nin birçok kolu da Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin (öl. 638/1240) vahdet-i vücûd anlayışından etkilenmiştir.⁴⁵

Halvetiyye İslâm dünyasında tesir itibarıyla en yaygın olan bir tarîkattır. Bu tarîkatın ikinci pîri Yahya Şîrvânî (öl. 869/1469) Halvetîliği daha geniş alanlarda yayma imkânı bulmuştur. Halvetiyye XV. yüzyıl ve onu takip eden devirde Osmanlı toprakları içinde de en yaygın tarîkattır. Dört ana kol ve bunlardan doğan pek çok şubesi vardır. Bu nedenle Halvetîliğe bir nevi “Tarîkat Fabrikası/ Kuluçkası” denmiştir. Dört ana kol, dört ana koldan on iki alt kol, bu on iki alt koldan da tam kırk iki şube meydana gelmiş, böylece toplam sayı elli sekize baliğ olmuştur.⁴⁶

Halvetiyye tarîkatı Osmanlı Anadolu'suna şair Mîhrî Hâtun'un dedesi Amasyalı Pir İlyas (öl. 813/1410) tarafından getirilmiştir. Bununla birlikte Amasya civarındaki bir kısım Halvetîler Pir İlyas Amâsî silsilesinden gelmişlerdir.⁴⁷ Bu zat Halvetilik tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Timur Amasya'yı aldıktan sonra onu irşat için Şîrvan'a göndermiş ve ona hürmet etmiştir. Timur vefat edince hocasının da izniyle 1406 yılında tekrar Amasya'ya dönmüştür. Halvetiler adına yaptırılan ilk tekke Amasya'da kendi sülalesi Gümüslüoğlu adını taşıyan tekkedir. Şeyh bu tekkede çok sayıda talebe yetiştirmiş, 813/1410 yılında burada vefat edip Sevâdiye mahallesindeki pirler haziresine defnedilmiştir.⁴⁸

Mîhrî Hâtun'un tasavvuf ve tekke ile olan ilişkisine gelince, her ne kadar aile çevresi tasavvuf kültürüyle şekillenmiş, baba ve dedesi etkin bir Halvetî şeyhi olsa da kendisinin aktif bir tekke ve tarîkat hayatı yaşadığına dair mevsuk bir bilgi yoktur. Ancak Mîhrî'nin Halvetîliğin temel prensipleri dikkate alındığında eylem ve söylemlerinde bu yolun çok uzağında kalmadığı söylenebilir. Nitekim İskender Pala içlerinde Mîhrî Hatunun da bulunduğu devrin etkin şairelerinin erkekler gibi bir tarîkata intisap ettiğini ve şiirlerine tasavvufî neşve kattıklarını söyler.⁴⁹ Bununla birlikte şairin *Divan* adlı yapıtındaki bir beyitte dikkat çektiği üzere Mevlevîliğe sempati duyduğu da söylenebilir. Bu bilgiler gerek şahsi okumamız gerekse bu konuda yapılan araştırmalarda dile getirilen bir husustur.⁵⁰ Nitekim nefisle mücadele, Tazarru'nâmeye Allah'ın esmâ ve sıfatlarını vahdet-i vücudçu bir anlayışla yorumlaması⁵¹, tevhid bahsinde *Lâ ilâhe illallâh* kelime-i tevhidini sıkça zikretmesi,⁵² divanında 83. gazelin değişik beyitlerinde yer alan ziyaretgâh adları ve gönül dostla-

43 Arslan, *Mîhrî Hâtun Divanı*, 77/3.

44 Arslan, *Mîhrî Hâtun Divanı*, 255.

45 Süleyman Uludağ, “Halvetiyye”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: y.y., 1997), 15/393-395. (Erişim 20 Ocak 2023).

46 Ömer Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2017), 248.

47 Reşat Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf Anadolu'da Süfîler, Devlet ve Ulema XVI. Yüzyıl* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2000), 28.

48 Osman Türer, *Osmanlı Anadolu'sunda Tarikatların Genel Dağılımı, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Süfîler* (Ankara: TTK Yayınları, 2001), 214.

49 İskender Pala, *Aşina Güzeller*, 39.

50 Metin Hakverdioğlu, *Mîhrî Hâtun'u Anlamak* (Amasya: Amasya Belediyesi Yayınları, 2016), 66.

51 Arslan, *Mîhrî Hâtun Divanı*, 351-354.

52 Arslan, *Mîhrî Hâtun Divanı*, 354-355.

rına duyduğu muhabbet buna işaret etmektedir. Her ne kadar divanında ismi geçen yer ve şahıs isimlerinin kimliği konusunda bir tereddüt var ise de⁵³, adı geçen zatın bir tasavvuf erbabı olduğu ve ondan şairin himmet beklediği kesindir:

*Bu makâmın ismini gerçi dimişler Göynicek
Dillere virür hayât-âb-ı revânı göynicek*

....

*Âsitanını edeb itdük ziyâret itmege
Yüzümüz sürdük kadem basduğı yire giricek
Bir azîzün bu makâmıdır ki Mihrî sıdk ile
Cân u dilden bir muhibbi sensin anun girçek
Müzdine Ak Şems-i Dîn'ün vir salavât kıl du'â
Kurtarur isyândan ol seni himmet idicek⁵⁴*

Mihrî Hâtun bazı şiirlerinde tasavvufta “sevgi” merkezli bir anlayışın öncüleri sayılan Râbiatü'l-Adeviyye (öl. 185/801) ile Hallâc-ı Mansur'a (öl. 309/922) doğrudan veya dolaylı vurgu yapmaktadır:

“Zâhidâ döndün ise ger yârdan sen nâr için

Yanayım ol nâra ben ol yârdan ben dönmezem”⁵⁵ “Yani cehennem korkusuyla yâr sevmekten, âşık olmaktan korkuyorsun, bırak ben tek seveyim de cehennemde yanarsam yanayım” demiştir. Onun bu ifadesi sevgide samimiyeti önemseyen, gayesini ilâhî aşka odaklayan Râbia'yı çağırıştır. Nitekim Râbia bir sözünde, “Allah'ım! Eğer sana cehennem korkusuyla ibadet ediyorsam beni cehennem ateşinde yak!”⁵⁶ Demiştir. Hatta Râbia, Hallâc, Ahmed Yesevî ve Yunus Emre gibi ilâhî aşkı dert edinenlerin cennet gibi bir kaygıları da yoktur. Ahmed Yesevî bu bağlamda;

“İşkın kıldı şeyda mini cümle âlem bildi mini

Kaygum sin sin tüni küni minge sin ok kirek sin”⁵⁷ derken, benzer ifadeleri Yunus da kullanmıştır:

“Cennet cennet didükleri bir ev ile birkaç hûri

İsteyene virgil ânı bana seni gerek seni”⁵⁸

Mihrî Hâtun ise adı geçen sûfilere benzer ifadelerle cenneti değil Allah'ı istemektedir⁵⁹.

“Kûy-ı cânan çün yeter mesken bana şimden girü

Yüri zâhid cennetüni var sana şimden girü”⁶⁰ Yine bu kez bir başka gazelde⁶¹ bu defa;

“Küfr-i zülfinde habîbün aşk ile cân virmeğe

Gelmişem Mansûr-veş berdârdan ben dönmezem”⁶² “Âşık sevgilinin aşkı için can vermekten, Mansur gibi darağacına çekilmekten korkmaz.” şiiriyle Hallâc-ı Mansûr'a telmihte bulunmuş, bu yolda “ser (baş) verilir ama sır verilmez” demek istemiştir. Her ne kadar kelimeler arasında bir kopukluk görülse de,

“Çün aldun elüne yakamı hâlûme bak kim

53 Arslan, *Mihrî Hâtun Divanı*, 154-155.

54 Arslan, *Mihrî Hâtun Divanı*, 258-259.

55 Arslan, *Mihrî Hâtun Divanı*, 267.

56 Abdülkerim el-Kuşeyrî, *er-Risâle*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003), 37.

57 Kemal Eraslan, *Divan-ı Hikmetten Seçmeler* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983), 326.

58 Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı, İnceleme ve Tenkitli Metin* (Ankara: KB Yayınları, 1990), 2/383-384.

59 Arslan, *Mihrî Hâtun Divanı*, 138.

60 Arslan, *Mihrî Hâtun Divanı*, 285.

61 Arslan, *Mihrî Hâtun Divanı*, 101.

62 Arslan, *Mihrî Hâtun Divanı*, 267.

*Dirler gözün aşd'olsun olurken elün işde*⁶³ şiiri tasavvufun önem verdiği “el bi kâr, dil bi yâr” “Elin işte gözün oynashta” (Allah) anlayışıyla mutabık gözükmetedir. Gerçi bu söz umumi bir ata-sözü gibi gözükse de sûfiler bunu görünüşte dünya işleriyle uğraşırken bile gönlünün Allah’tan, O’nun kudret, hikmet ve tecellilerinden ayrılmaması gerektiği sadedinde kullanmışlardır. Halvetî/Şabânî olan Kuşadalı İbrahim Efendi (öl. 1262/1845) mektuplarının çoğunda sâlikin “eli işde gözü oynashta” olması gerektiğinden bahsetmektedir.⁶⁴

Şairin şiirlerinde geçen *mey, meyhâne, sâki, şarap, mest* gibi kavramların tasavvufi eda ve anlamda kullanıldığını belirtmemiz gerekir. Nitekim Latifi tezkirenin önsözünde, “*Şairlerin def, ney, mâşuk, mey gibi kullandıkları ibâre ve istiâreleri görüp de bunların şarap ve güzeli tavsif ettikleri zannedilmesin. Tarikat erbâbı ve hakikati bilenlerin nezdinde her lafzın bir manası, her ismin bir müsemması, her kelâmın bir te’vili ve temsili olur. Sözleri zâhirde güzellerin evsâfı gibi görünür ammâ hakikatte Yüce Yaratıcı’ya hamd ü senâdır.*”⁶⁵ Mihri Hâtun bu bağlamda;⁶⁶

“Var han-kâhı bekle riyâ ile sen ey şeyh

*Sâbit-kademüz sâkin-i mey-hânelerüz biz*⁶⁷ diyerek dergâh/hankâhlarda yaşayan şeyhlerin riyâ-kar davranışlarını eleştirmektedir.

Bütün bunlarla birlikte Mihri Hâtun’un tazarru’nâmesinde yer alan nefis ağırlıklı şiiri tamamen tasavvufî bir neşve taşımaktadır:

*Nefs-i emmâreye mi uydun müdâm
Gelmedi mi kalbüne yevmü ’l- kıyâm
Özüni her demde virdün gaflete
Nice viresin cevâbı hazrete
Rûz u şeb itdün günâh usanmadun
Ol Hudâ’dan bir nefes utanmadun*⁶⁸

Nefsinin acziyetini itiraf ettiği bir başlıkta ise kendisinden yaklaşık bir buçuk asır önce yaşamış Yunus Emre⁶⁹ misali muhtemel biraz da tevazu gereği Allah’a şöyle yakarmaktadır:

*Kullarunun gerçi vardur cürmi çok
Bencileyin cürmi çok âlemde yok
İtmedüm dergâhuna lâyük amel
Dâima itdüm fesûd u hem halel
Bir eyü a’ mâli âdet itmedüm
Farzuna bir dem itaat itmedüm
Her nefesde işledüm cürm ü hatâ
Her fesâdı kendüme gördüm revâ
İtmişümdür ben cihânda çok zünûb*

63 Arslan, *Mihri Hâtun Divanı*, 156/4.

64 Abdülbaki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri* (Ankara: İnkılap Yayınları, 2004), 110.

65 Latifi, *Tezkiretü’ş Şuarâ ve Tebsiratu’n Nuzamâ*, 83.

66 Arslan, *Mihri Hâtun Divanı*, 61/3.

67 Arslan, *Mihri Hâtun Divanı*, 246.

68 Arslan, *Mihri Hâtun Divanı*, 360-361.

69 Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı, İnceleme ve Tenkitli Metin* (Ankara: KB Yayınları, 1990), 2/56-57, 126; “Benüm gibi mücrim kul gel iste bir dahı bul, Dilimde ilm ü usûl gönlümde dünya sever, Taşum biliş içim yâd dilim hoş gönlüm mürted, Yavuz işe eyü ad böyle fitne kanda var, Taşum göyner içüm ham dirligüm budur müdâm, Yol varmadum bir kadem arşdan virürem haber, Dakındum şeyhlik adın kodum maşuk tâatın, Virdüm nefsin murâdım kanı Hakk’ıla bâzâr.

*Sen penâh itdün i Settârü 'l-uyûb
İşledüm ben bana lâyük her ki var
Yüz karalığı cihânda sad-hezâr
Ben bana lâyüküne virdüm rızâ
Sen sana lâyükün işle ey Hudâ*

*Fikridicek itdüğüm isyânları
Akıduram yaş yerine kanları
Bâtınımı bu fikir kurd gibi yer
Korkaram beni kabûl itmeye yer*

*İmdi ey Hallâk-ı âlem lutfi çok
Halk içinde bencileyin âsi yok
Bunca cürm ile sana döndüm meded
Âsiyem ben sen Rahîm'sin itme red ⁷⁰*

O halde tazarru'nâme'de 114-120; 121-125; 216-259 beyitlerde tam bir pişmanlıkla kendine hitap ederek, günahkâr bir kul olduğundan, Hakk'a layık bir amel yapmadığından, ilmiyle amel olmadığından, nefsine uyup günah işlediğinden, ölümü hiç düşünmediğinden, Allah'tan utanmadan her günahı yaptığından, kendi nasihatına kendi nefsinin uymadığından bahseden şairin tasavvufî bir neşve sahibi olduğunu göstermektedir.

Mihri Hâtun'un şiirleri her ne kadar beşerî aşk veya Karahan'a göre hayali aşklarına veya âşıkâne latife ağırlıklı⁷¹ bir seyir izlese de bunların ilâhî aşktan ve Hz. Peygamber sevgisinden çok uzak kaldığı söylenemez. Buna dair söyleminden birisini kitabına alan R. Ahmet Sevengil⁷² şu bilgileri okuyucuyla paylaşmaktadır:

*“Sen vâir iken ey dost bana yâr gerekmez;
Cevrûn çekeyim, gayri vefâ-dâr gerekmez.
Cevrûn de vefâdur bana derdin de devâdur
Bîmâr-ı dile bir dahi tûmâr gerekmez.
Cânâ, bu cihân içre vefâ-dâr sanemler
Her gûşede gerçi nicesi vâir, gerekmez!
Kûyunda senün dâ'imâ uryân olayın tek
Cennette bana hulle vü destâr gerekmez.
Mest-i mey-i 'aşk ol yûri âlemde i Mihri
Pes rind-ü harâbât olana âr gerekmez!”⁷³ Yine kendisi bir başka gazelinde⁷⁴
Cür'a-i aşkı mecâzî nûş eyle sîdk ile*

⁷⁰ Arslan, *Mihri Hâtun Divanı*, 369-370.

⁷¹ Karahan, “Mihri Hâtun”, 307.

⁷² Refik Ahmet Sevengil, *Eski Şiirimizin Üstatları* (İstanbul: Atlas Kitapevi, 1964), 37.

⁷³ Arslan, *Mihri Hâtun Divanı*, 246/1.

⁷⁴ Arslan, *Mihri Hâtun Divanı*, 77/2.

*Tâ hakikatdan yana yol bulasın mi'raclık*⁷⁵ diyerek hakîki aşka merdiven olan mecâzi aşk kadehinden sıdık ile yudum yudum içilmesi gerektiğini söylemektedir. Hatta bir diğer beytinde mecazi aşktan daha kuvvetli bir aşkın olduğunu kendisi net biçimde beyan etmektedir:⁷⁶

*“Heva-yı ‘aşka yoldaş ol dilersen bulasın vahdet
İdinme kendüne mahrem dil-i bî ‘aşk yoldaşı”*⁷⁷

Aşkın ilâhî bir sır olduğunu ve cahiller tarafından bilinemeyeceğini ifade eden Mîhrî Hatun şöyle söylemiştir:

*“Aşk bir sırr-ı İlâhîdür ne bilsün mübtedî”*⁷⁸

*Hamdû-lillâh Mîhrî câhilden bu irfân gizlidir*⁷⁹ Ona göre hakîki aşk, âşığını bâki olan sevgilide fâni eden aşktır.⁸⁰

“Düşelden aşkunun nârına Mîhrî

*Vücudun mahv kıldı yana yana”*⁸¹

Bu durumda şair hem tasavvufa hem de yetiştği Amasya ile özdeşleşmiş Halvetiliğe bigâne kalmamıştır. Nitekim gerek bu makalede yer verdiğimiz bazı şiirleri, gerekse yetiştği aile çevresi ve şiirlerinde kullandığı evliya himmeti, mürşid-i kâmil, zikir, tevbe, nefisle mücadele, tevazu, günahını samimiyetle ikrar etmek gibi pek çok tasavvufî kavram onun tasavvufî neşvesini göstermektedir. Özellikle şu beyti tasavvuf ve ehline duyulan ihtiyacı ızhar bakımından önemlidir:

“Hırka-ı irfândan it zâhid başuna tâclık

*Ger dilersen görmeyesin tâ ebed muhtaçlık”*⁸².

Bu durumda Mîhrî Hâtun sadece söylemleriyle değil hal ve tavırlarıyla da tasavvufa ve tekke kültürüne yatkın bir hayat sürmüştür. Nitekim tüm tezkire müellifleri onun edep ve iffetliliği, ismet ve hoş tabiatlı biri olduğundan bahsetmektedir.⁸³ Şemseddin Sami (öl. 1904) şairin iffet ve ismeti konusunda ittifak bulunduğunu belirtirken,⁸⁴ Bursalı Mehmet Tahir (öl. 1925) iffetinin hüsn ü cemaliyle mütenasip olduğuna işaret etmektedir. *Amasya Meşâhiri* müellifi şairi iffet ve istikametiyle tanıtırken,⁸⁵ Kınalızâde Hasan Çelebi (öl. 1013/1604) iffeti yönüyle onu Hz. Meryem’e Evliya Çelebi (öl.1093/1682) ise Rabia’ya benzetmektedir.⁸⁶

Özetle, Mîhrî Hâtun her ne kadar mensup olduğu Halvetîlikte zühdvârî bir yaşamın aksine alışlagelmişin dışında erkek meclisleriyle hemhâl olmuş ise de bu onun mahremiyetine halel getir-memiştir. Çünkü ona göre riyanın karıştığı bir halvetle Hakk’a erişmek mümkün değildir.⁸⁷

“Halvetünde zâhidâ ‘ayb itme ehl-i ‘aşka sen

Künc-i gamda âşıkun da bî-riyâsı özgedir”.⁸⁸

75 Arslan, *Mîhrî Hâtun Divanı*, 255.

76 Arslan, *Mîhrî Hâtun Divanı*, 200/6.

77 Arslan, *Mîhrî Hâtun Divanı*, 317.

78 Arslan, *Mîhrî Hâtun Divanı*, 41/10.

79 Arslan, *Mîhrî Hâtun Divanı*, 236.

80 Arslan, *Mîhrî Hâtun Divanı*, 165/6.

81 Arslan, *Mîhrî Hâtun Divanı*, 300.

82 Arslan, *Mîhrî Hâtun Divanı*, 300.

83 Arslan, *Mîhrî Hâtun Divanı*, 20, 21, 24.

84 Arslan, *Mîhrî Hâtun Divanı*, 25.

85 Arslan, *Mîhrî Hâtun Divanı*, 27.

86 Çelebi, *Seyahatnâme*, 2/489.

87 Arslan, *Mîhrî Hâtun Divanı*, 31/4.

88 Arslan, *Mîhrî Hâtun Divanı*, 231.

Bu durumda Bursalı Mehmed Tahir'in ifadesiyle konağı edebiyatçı ve şairlerin toplantı yeri haline gelmiş,⁸⁹ sarayla yakından irtibatlı olmuş Mihrî Hâtun, mensup olduğu Halvetîliğin inzivâî yaşamını değil, Nakşilikteki "Halvet der encümen" ilkesi gereği halk içinde Hak ile beraber olmayı yeğlemiştir. Netice itibarıyla tasavvufî bir hayatın tam ortasında yetişen şair, sûfî kavramlardan dünya, nefis, mürşid-i kâmil, zikir, tevbe, naz, zühd, tarikat-hakikat-marifet, himmet, gaflet gibi konulara ağırlık vermiş, şiirlerinde pek çok tasavvufî terimler kullanmıştır.

IV- Tasavvufta "Nûr-ı Muhammedî" Düşüncesi

Mihrî Hâtun'un Hz. Peygamber tasavvuru tasavvufta daha çok "Nûr-ı Muhammedî" olarak bilinen bir düşünce örgüsü etrafında şekillenmiştir. Bazı eserlerde "Hakikat-i Muhammediyye" olarak yer alan "Nûr-ı Muhammedî" doktrini kozmik var oluşu "Mutlak Hüsn"ün tecellisi olarak görmekte, var oluşun ilk aslî unsurunu ise "Nûr-ı Muhammedî" teşkil etmektedir. Bir başka ifadeyle bu iki kavramla, "Allah'ın ilk defa kendi nûrundan Hz. Peygamber'in nûrunu, daha sonra da bu nûrdan peyderpey diğer varlıkları yarattığı esasına dayanan bir inanç" kastedilmektedir.⁹⁰ Bu düşünce Hz. Peygamber'in tarihi şahsiyetinden daha çok, Allah'ın ilk yarattığı varlık, âlemin sebep ve amacı olduğunu ifade etmektedir.

Nûr-ı Muhammedî ile Hz. Peygamber her türlü fazîlet ve olgunluğun kendisinde kemal bulunduğu kişidir. Bu öğretinin tasavvuftaki bir diğer adı "İnsân-ı kâmil"dir. Zira insân-ı kâmil maddî ve manevî, kesif ve latif, zulmânî ve nûrânî, cismânî ve rûhânî, süflî ve kutsî âlemde var olan her şeyi kendisinde taşıdığından sayısız isimler almıştır. Bu inanış halen dînî-tasavvufî edebiyatımızda canlı olarak yer almakta ve yaşamaktadır. Hz. Muhammed'in manevî büyüklüğü özellikle şiir vb. yollarla mecaz ve teşbih şeklindeki yaklaşımlarla ontolojik ve epistemolojik bir temel haline getirilmiş ve onun ilâhî bir özden geldiği, her türlü kutsal bilginin kaynağı olduğu neticesi çıkarılmıştır.⁹¹ Tasavvufta bu görüşü ilk defa dile getiren Sehl et-Tüsterî'dir. (öl. 283/896) Daha sonra bu anlayış Hallâc-ı Mansur (öl. 309/922), İbnü'l-Arabî (öl. 638/1240), Abdülkerim el-Cîlî (öl. 832/1428) ve devam eden süreçte diğerleri bunu olgunlaştırılmıştır. Bu bağlamda, "Âdem, su ile toprak arasında iken ben nebî idim" (ya da ruh ile beden) vb. haberlere dayanılarak "Hakikat-i Muhammediyye" adı verilen bu nûrun ilk yaratılma hüviyetini elde ettiğine, bu ilk yaratılan nûrun ise bütün kâinatın aslı olduğuna inanılır. "Hakikat-i Muhammediyye" konusunda, "Levlâke levlâk..." diye halk arasında şöhret bulan haberler de⁹² bu konuda deliller arasında mütalaa edilir. Sûfîler nazarında Hz. Muhammed (as), kâinatın özet bir nüshasıdır. İlk yaratılan insan Hz. Âdem de buna göre "Hakikat-i Muhammediyye"nin ancak neşet-i unsuriyesinden ibarettir.

"Nûr-ı Muhammedî" düşüncesi başta sûfîler ve bhusus Anadolu halkı olmak üzere bütün ümmette Hz. Peygamber'e karşı büyük bir sevginin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Anadolu halkı ve Arapça bilmeyen Turan, İran, Endonezya, Hint, Afrika vb. bölgelerde yaşayan Müslümanların ona bağlılıkları daha çok kalbî ve duygusaldır. Bu bapta edebiyat tarihimizde dünyevî (Lâ dînî) şiirleriyle tanınan Nedim (öl.1143/1730) ve dînî sahayla hiç ilgisi olmayan Tevfik Fikret (öl.1915) bile Hz. Peygamber için bir tevhid yazmıştır.⁹³ Süleyman Çelebi (öl. 826/1422) *Vesiletü'n-Necât* adlı manzûm

89 Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. Fikri Yavuz - İsmail Özen (İstanbul: Meral Yayınları, 1972), 2/220.

90 Mehmet Demirci, "Hakikat-ı Muhammediyye", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: yy., 1997), 15/179-180. (Erişim 22 Ocak 2023).

91 Mahmut Çınar, *Nûr-ı Muhammedî İnançının Ortaya Çıkışı ve Kaynakları* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2014), 97.

92 İsmail b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* (Beyrut: Dâru İhyâ-i Turâsî'i-Arabiyye, 1985), 2/164 (No: 2123).

93 Sadık Yalsızuçanlar, *Fetret Çağında Hikmet Burcundan Şiirler* (Ankara: DİB Yayınları, 2013), 43-44.

mevlidinde, “Pes Muhammed’dir bu varlığa sebep” demiş, Hz. Peygamber’i “Mefhar-i benî Âdem ve sebep-i hilkat-i âlem” olarak görmüştür.

Özetle gerek divan şairleri gerekse tasavvuf erbabı Nûr-ı Muhammedî çerçevesinde Hz. Peygamber’i âlemin yaratılış sebebi ve yaratılmışların en mükerremi olarak görmekte, onu diğer peygamberlerden üstün tutmakta ve habîbullah özelliğine dikkat çekmektedir. Aşağıda biraz daha detaylı temas edileceği üzere Mîhrî Hâtun da Hz. Peygamber’i bu anlayışla tasavvur etmektedir.

V- Mîhrî Hâtun’un Şiirlerinde Hz. Muhammed Tasavvuru ve Sevgisi

Mîhrî Hâtun Tazarru’nâmesi’nin 54-113 beyitleri arasında iki başlık halinde Hz. Peygamber tasavvurunu dile getirmiştir. Bu çalışmada onun Nûr-ı Muhammedî anlayışına denk düşen bazı beyitlerine yer verilecektir:

*Ey kerîm ü mazharu nûr-ı Hudâ
Şâh-ı iklîm-i risâlet Mustafâ
Ey risâlet kişverine pâdişâh
Vey şeriat tahtına sâhib-külâh
Ey Habîbullaâh vey tâc-ı resul
Kamudan ön Hak seni itdi kabul
Sen kamu mürsellerin sultânısın
Sen kamu mü’minlerün cânânısın
Rûh-ı pâkûn halk idinmişdür habîb
Cürm bîmârına sensin çün tabîb
Âlemi mevcûd itmedin İlâh
Âlem-i ervaha kıldı seni şâh
Bü’l-beşerdür gerçi Âdem yâ Resûl
Senün ile buldı mevcûdât usûl
Bâd-ı hulkun şemmesinden bu cihân
Oldı her etrâfı sahrâ gülîstân
Enbiyâlar serverisin sen hemîn
Ey kerîm ü rahmeten li’l-âlemîn
Hak seni kıldı güzîn-i enbiyâ
Oldı hak dînün kamu derde şifâ
Olmasan olmazdı hergiz kâr u bâr
Gelmesen gelmezdi bu leyl ü nehâr
Yazdı evvel ismüni levha kalem
Olmasan olurdu bu âlem adem
Olmasan sen olmaz idi kâinât
Hârdan gül hem dahî neyden nebât
Çün vücuda geldün ü buldun zuhur
Dîn ile kıldun cihân rûyını nûr
Sana virildi nübüvvet ibtidâ
Zâtun ile yine oldu intihâ
Geldün itdün dîn ile dünyâyı nûr
Bildî haksın ins ü cin vahş u tuyûr*

Kim ki itdi seni cândan ihtiyâr
 Olısar iki cihânda bahtiyâr
 Cürm ile bîmâram ey kân-ı kerem
 Şefkatünden umaram derdüme em
 Çünkü sen hatm-i rûsul sin pür-kerem
 Koma beni ben günâh ile kalam
 Cürmümi bildüm şefâat kıl bana
 Yâ Resûlallâh sığındum ı ş sana
 Arz olıcak hazretüne cümle hâl
 Eyleme mahşer gününde pâ-y-mâl
 Uşbu âsî Mihrî'ye ol dest-gîr
 Tâ'atı yok cürm ü isyânı kesîr
 Gerçi kim itmiş durur bin bin günâh
 Kıl katunda külli aybını tebâh
 Anı utandırma Hak'dan kıl meded
 Cürm ile kapuna düşdi itme red⁹⁴

Görüldüğü gibi Mihrî Hâtun 54-86 numaralı beyitler arasındaki görüşleriyle Hz. Peygamber'in sıfatlarını dile getirmekte, bu görüşlerinin diğer sûfilerin Nûr-ı Muhammedî düşüncelerinden hiç farklı olmadığı anlaşılmaktadır. Şair gayet sade ve anlaşılır bir dille 91-98. beyitler arasında ise günahkâr bir kul olması hasebiyle ona olan sevgisini ve şefaata beklentisini izhar etmektedir. Bir kaside eşliğinde Hz. Peygamber'e hitaben na't kaleme alan Mihrî Hâtun daha sonra şu görüşlere yer vermektedir:

Ey güzîn-i enbiyâ vü menba'-ı luf u vefâ
 V'ey Resûl-i kibriyâ mahbûb-ı matlûb-ı Hudâ
 Adl bünyâdını muhkem itdü emrün nitekim
 Zulm-i ma'dûm itdü şer'un şemsi gösterdi, ziyâ
 Çün vücûdun nurdur ey sureti bedr-i kamer
 Düşmese sâyen 'aceb midür zemîne câ-be- câ
 Gerçi zâhir oldı zât-ı Pâkûn âleme
 Kamudan ma'nîde sen geldün cihâna ibtidâ
 Olmuş idün sen harîm-i sırr-ı mahrem ey Resûl
 Yoğiken insân mevcûd olmadın arz u semâ
 İrelü hulkun nesîmi âleme her dem-be-dem
 Hurrem olmuşdur şâm-u seher bâd-ı sabâ
 İzzet içre kimi kıldı sana hem tâ ol Kerîm
 Kimi benzetdi nebîlerde dü-âlemde sana
 Rûz-i mahşerde şef'i olmağa cürm ehline
 Eyledi seni şefaata ma'deni kân-ı 'atâ
 Ol kadar azm eyledün fevka'l-a'lâya her nefes
 Arş-ı a'lâ ile bir oldı sana tahte's-serâ
 Çün kadem basdun felek farkına ey mahbûb-ı Hak
 Leyletü'l-isrâda hak her hâcetün kıldı revâ

94 Arslan, *Mihrî Hâtun Divanı*, 355-359.

Şer'ünün şem'inden olmuşdur münevver bu cihân
Şefkatün hânından irmüşdür kamu rûha gıdâ
Dü-cihânda rûşen oldı şeçmi anun tâ ebed
Hâk-i pâyun cevherin her kim ki kıldı tûtiyâ
Ehl-i cürmün derdine sensin dü-âlemde tabîb
Cürm ile dermânde kaldum umaram senden devâ
Cân u dilden sad-hezârân âlüne etbâ'una
Eylerem her dem selâm u medh ile zikr ü senâ
Tapunı çün mesned itdi rahmete Rahmân senün
Şefkatüni rû-siyeh Mîhrî ider senden recâ⁹⁵

Mîhrî Hâtun'un bahse konu şiirleri günümüz Türkçesiyle özetlenecek olursa, onun Nûr-ı Muhammedî çerçevesinde Hz. Peygamber'i âlemin yaratılış sebebi ve yaratılmışların en mükerremi olarak gördüğünü, bir lütuf ve kerem sahibi olduğunu, Allah'ın sevgilisi, getirdiği dinin adaleti tesis edip zulmü yok ettiğini, bir nur olduğu için gölgesinin yere düşmediğini, kendisi gibi kerem sahibi başka bir peygamber gönderilmediğini, kıyamet günü şefaatçi olacağını belirtmesi dikkat çekmektedir. Keza Hz. Muhammed (as)'ın diğer peygamberlerden üstün olduğu inancına sahip şair, ilk defa onun vücuda getirildiğini, yer ve gök yaratılmazdan önce onun yaratıldığını dile getirmekte, İsrâ ve miraçla müşerref olup Cenab-ı Hak ile görüştüğünü, günahkâr kullar için kendisine o dar günde el uzatmasını istemektedir.

Sonuç

XV. asır Osmanlı kadın divan şairlerinden Amasyalı Mîhrî Hâtun kendisini gayet iyi yetiştirmiş sûfîmeşrep Halvetî aileden gelen bir şahsiyettir. Şüphesiz onun şairlik özelliği sûfî kimliğinden önce gelmektedir. Ancak dedesi Pir İlyas Halvetî'nin gerek Halvetiyye tarikatındaki yeri ve önemi gerekse Amasya ilindeki değer ve hürmeti onu bir kat daha meşhur kılmaktadır. Edep ve iffetiyle bir yaşam sürmesi, yeri geldiğinde erkek şairlerle edebiyat meclislerinde bulunması, dönemin Osmanlı idarecileriyle hem-hal olması Mîhrî Hâtun'a ayrı bir özellik kazandırmaktadır.

Mîhrî Hâtun'un şiirlerinde daha çok beşerî bir sevgi hâkimdir. Bununla beraber ondaki ilâhi aşkın ve Hz. Peygamber sevgisinin dikkat çekici boyutta olduğu göz ardı edilemez. Keza Hz. Peygamber ve ashabını, onun torunları Hasan ve Hüseyin'i methetmesi de ehl-i beytine duyduğu sevginin bir diğer göstergesidir.

Divanındaki şiirlerin bütünü göz önüne alındığında onun aktif bir tasavvuf müridi olup olmadığına dair kesin bir ifade bulunmasa da iyi bir tasavvuf muhibbi olduğunda şüphe yoktur. Mîhrî Hâtun'un Hz. Peygamber tasavvuru ve İslâm anlayışı Râbia, Hallâc ve Yunus'da tecessüm eden hoşgörü ve aşk/muhabbet merkezli bir yaklaşımdır. Buna ilave ailesinin temsil ettiği Halvetiyye'nin Anadolu coğrafyasında ve özellikle Amasya'da din ve dindarlık anlayışını şekillendirmesi işin ayrı bir boyutudur. Hakkında yazılanlara bakılırsa şu ana kadar çok fazla ilgi çekmeyen Mîhrî Hâtun'un bundan böyle hak ettiği yeri alacağına, ilmî ve akademik çalışmalara, özellikle tasavvuf disiplinine konu edinileceğine inanıyoruz.

Kaynakça

- Abdizâde, Hüseyin Hüsameddin. *Amasya Tarihi*. İstanbul: y.y., 1927.
- Aclûnî, İsmail b. Muhammed. *Keşfü'l-Hafâ*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâ-i Turâsî'i-Arabiyye, 1985.
- Âli Mustafa Efendi. *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. haz. M. İsen. Ankara: AKM Yayınları, 1994.
- Alkan İspirli, Serkan. *Kadın Divan Şairleri ve Geleneğin Uzantısı*. Ankara: Salkımsöğüt Yayınları, 2007.
- Arberry, A. J. *Tasavvuf Müslüman Mistiklere Toplu Bakış*. İstanbul: Gelenek Yayınları, 2004.
- Arslan, Mustafa. *Mihri Hâtun Divanı*. Amasya: Amasya Valiliği Yayınları, 2007.
- Banarlı, Nihat Sami. *Tarih ve Tasavvuf Sohbetleri*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2008.
- Câmi, Abdurrahman. *Nefhâtü'l-Üns*. haz. Süleyman Uludağ-Mustafa Kara. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1995.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Rehber Yayıncılık, 1997.
- Çelebi, Evliya. *Seyahatnâme*. nşr. Mehmet Zillioğlu. 14 Cilt. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1976.
- Çınar, Mahmut. *Nûr-ı Muhammedî İncancının Ortaya Çıkışı ve Kaynakları*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2014.
- Demirci, Mehmet. "Hakikat-ı Muhammediyye". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 15/179-180. İstanbul: y.y., 1997.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitapevi, 29. Baskı, 2009.
- Eraslan, Kemal. *Divan-ı Hikmetten Seçmeler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983.
- Erünsal, İsmail E. "Mihri Hâtun". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 30/37-38. Ankara: y.y., 2020.
- Erünsal, İsmail E. *Yirmi İki Mürekkep Damlası*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2021.
- Gibb, E. J. Wikinson. *Osmanlı Şiiri Tarihine Giriş*. çev. Cüneyt Köksal. İstanbul: Köksal Yayıncılık, 1999.
- Gibb, E. J. W. *Osmanlı Şiirinin Sultanları*. çev. A. Çavuşoğlu. Ankara: Laçın Yayınları, 2011.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *100 Soruda Tasavvuf*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 2. Baskı, 1985.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*. Ankara: İnkılap Yayınları, 2004.
- Hakverdioğlu, Metin. "Amasyalı Halvetî Bir Şaire: Mihri Hâtun". *Kafkasya'dan Anadolu'ya Kültür Köprülerimiz; Seyyid Yahya Şirvânî Uluslararası Sempozyumu*. ed. Orhan Söylemez - Ahmet İlçi. Eskişehir: Osman Gazi Üniversitesi, 2013.
- Hakverdioğlu, Metin. *Mihri Hâtun'u Anlamak*. Amasya: Amasya Belediyesi Yayınları, 2016.
- Hammer, Josef Von. *Büyük Osmanlı Tarihi*. 10 Cilt. İstanbul: Üç dal Neşriyat, 1989.
- Hilmi, Filibeli Ahmed. *Tarih-i İslam*. 2 Cilt. Kostantiniyye: Hikmet Matbaası, 1327.
- Karahan, Abdülkadir. "Mihri Hâtun". *İslam Ansiklopedisi*. 23 Cilt. İstanbul: 1940-1988.
- Kılıç, Mahmud Erol. *Sufi ve Şiir Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*. İstanbul: İnsan Yayınları, 6. Baskı, 2007.
- Komisyon. *Eski Türk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları, 12. Baskı, 2015.
- Komisyon. *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*. ed. İhsan Işık. 1-10. Ankara: Elvan Yayınları, 2006.
- Köprülü, M. Fuad. *Divan Edebiyatı Antolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Baskı, 2006.
- Kuşeyri, Abdülkerim. *er-Risâle*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003.
- Latifi. *Tezkiretü's Şuarâ ve Tebsirâtü'n Nuzamâ*. haz. Rıdvan Canım. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000.
- Mehmet Zihni. *Meşâhirü'n-Nisâ*. sad. Bedreddin Çetiner. 2 Cilt. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1982.
- Mengi, Mine. *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 21. Baskı, 2015.
- Naci, Muallim. *Osmanlı Şairleri*. Ankara, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, 2000.
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015.
- Pala, İskender. *Aşına Güzeller*. İstanbul: Kapı Yayınları 2010.
- Sami, Şemseddin. *Kâmus-ı Türkî*. İstanbul: Darsaadet, 1317.
- Sehî Bey. *Tezkire Heşt-Behîst*. haz. M. İsen. Ankara: Akçağ Yayınları, 1998.
- Sezer, Sennur. *Türk Safosu Mihri Hâtun*. İstanbul: İnkılap Yayınları, 1996.
- Tahir, Mehmet. *Osmanlı Müellifleri*. haz. Fikri Yavuz - İsmail Özen. 3 Cilt. İstanbul: Meral Yayınları, 1972.
- Sevengil, Refik Ahmet. *Eski Şiirimizin Üstatlari*. İstanbul: Atlas Kitapevi, 1964.
- Tatçı, Mustafa. *Yunus Emre Divanı, İnceleme ve Tenkitli Metin*. 2 Cilt. Ankara: KB Yayınları, 1990.
- Türer, Osman. *Osmanlı Anadolu'sunda Tarikatların Genel Dağılımı, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sûfiler*. Ankara: TTK Yayınları, 2001.
- Uludağ, Süleyman. "Halvetiyye". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 23 Cilt. İstanbul: y.y., 1995.
- Uludağ, Süleyman. *Sufi Gözüyle Kadın*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2009.
- Öngören, Reşat. *Osmanlılarda Tasavvuf Anadolu'da Sûfiler, Devlet ve Ulema XVI. Yüzyıl*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2000.
- Uzunçarşılı, İbrahim Hakki. *Büyük Osmanlı Tarihi*. Ankara: TTK Yayınları, 7. Baskı, 1977.
- Üstüner, Kaplan. *Tasavvuf ve Klasik Şiirimiz*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Baskı, 2014.
- Yalsızuçanlar, Sadık. *Fetret Çağında Hikmet Burcundan Şiirler*. Ankara: DİB Yayınları, 2013.
- Yılmaz, Ömer. *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Baskı, 2017.